

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת בשלח תשפ"ד¹
(בתוספת ובהרחבת הדברים על פי שיחות משנים שעברו)
בגדרי מידת הבטחון

הנסיון במרה

אחרי שעברו ישראל את ים סוף, הם מתחילים ללכת במדבר: "וַיֵּסַע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף, וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר, וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם" (שמות טו, כב). שלשה ימים במדבר בלי מים בסוף חודש ניסן, כשמזג האויר כבר די חם, אינו דבר של מה בכך. ולא רק בני ישראל הולכים במדבר, גם "צֹאֵן וַיִּקְרָה, מִקְנֵה פֶּגֶד מְאֹד" (שם יב, לה) הולך עמם, וגם הם זקוקים למים. כמה בהמות בדיוק היו שם - איננו יודעים. אבל חמורים - ידוע כמה היו. הגמרא אומרת: "אין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים טעונים מפספסה וזקקה של מצרים" (בכורות ה, ב). ששים רבוא איש, ולכל אחד תשעים חמורים - הרי כאן חמישים וארבעה מליון חמורים²! עדר של חמישים וארבעה מליון חמורים נוערים מצמא, וגם שאר הצאן והבקר אינם טומנים ידם בצלחת ומשמיעים את קולם, הרי זה רעש נורא! רק מרעש כזה אדם יכול לצאת מדעתו, גם בלי מחסור במים. ואם נוסיף לזה גם את הנשים והילדים שבוכים וצורחים מצמא, הרי שהמצב הוא באמת נורא ואיום.

לאחר שלושה ימים כאלו, מגיעים סוף סוף למקום שיש בו מים! או! סוף סוף אפשר לשים קץ לצמאון! רואים מרחוק את המים, מתקרבים אליהם, טועמים... והנה הם אינם ראויים לשתייה! "וַיֵּבְאוּ מִקְרָתָהּ, וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מַיִם מִמֶּנָּה פִּי מְרִים הֵם" (שמות טו, כג). עם כל הצמא הגדול, אי אפשר לשותות מים מרים כל כך! איך אפשר שלא להתאכזב? איך אפשר שלא לצאת מהכלים?! ואכן, זה מה שישראל עושים: "וַיֵּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתָּה" (שם, כד).

כיצד התייחסו חז"ל לתגובה זו של ישראל, לאחר שלושה ימי צמא במדבר, ולאחר שנוכחו לראות שהמים שהגיעו אליהם בלתי ראויים לשתייה? - חז"ל רואים בתגובה זו תגובה בלתי ראויה. מונים אותה כאחד מעשרה נסיונות שניסו ישראל את ה' במדבר (ערכין טו, א).

וצריך להבין: מה הטענה על בני ישראל? מה הם כבר אמרו? הרי לא אמרו למשה "למה העליתנו ממצרים", או משהו בסגנון הזה, כמו שאמרו בפעמים אחרות (שמות יד, יא; שם טז, ג; שם יז, ג; במדבר כ, ה ועוד). הם בסך הכל שאלו "מה נשתה!" מה לא תקין בזה? וכי אסור לאדם צמא, שכבר שלשה ימים לא שתה, לבקש משהו לשותות?!

"וַיֵּלְנוּ... מה נשתה" - פגם ב"ניגון", או בעצם השאלה

רש"י התייחס לשאלה זו ופירש, שהטענה כלפי ישראל לא היתה על עצם הבקשה, אלא על ה"ניגון" שבו היא נאמרה. "לא נמלכו במשה בלשון יפה... אלא נתלוננו" (רש"י שם טו, כה).

גם בקשה מוצדקת מאד, צריכה להאמר ב"ניגון" ראוי ובדרך כבוד. אם היו באים אל משה ושואלים: "ילמדנו רבינו, מה נשתה?" - הכל היה בסדר. כמו כן, אם היו אומרים לו: "בִּקְשׁ עלינו רחמים שיהיה לנו מים לשתות" - גם אז הכל היה בסדר (רש"י שם), שכן מדרכי עבודת ה' הוא שאדם יתפלל על צרכיו. אבל ישראל לא באו אל משה בשאלה או בבקשה להתפלל עליהם, אלא בתלונה ובטרונאי. "נַי לֵנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתָּה". כאשר באים בניגון של תלונה - יש כאן פגם. לכן נחשבת להם בקשה זו כאחד מעשרה נסיונות שניסו את הקב"ה במדבר.

עוד אפשר לפרש, שהפגם בשאלת "מה נשתה" לא היה בניגון שבו היא נאמרה, אלא בעצם השאלה עצמה. מה פירוש "מה נשתה"? אולי הקב"ה רוצה שתחיו בלי לשתות? הרי זמן לא רב אחרי אותו מעשה - כחודש וחצי אחר כך - משה חי שלוש פעמים ארבעים יום בלי לאכול ובלי לשתות כלל! (דברים ט, ט; שם, יח) גם אליהו הנביא חי ארבעים יום בלי לאכול ובלי לשתות³ (מלכ"א יט, ח). הרי ששייכת מדרגה כזו, לחיות בלי אוכל ובלי מים. אם כן, אולי גם כאן רצה ה' להעמיד את ישראל במדרגה כזאת, של חיים בלי אוכל ובלי מים, במשך ארבעים יום, או במשך זמן אחר שהקב"ה היה קובע. אך כיון שבאו אל משה ושאלו "מה נשתה", לא זכו למדרגה הזו, ובעצם שאלתם הורידו את עצמם למדרגה כזו שהם מוכרחים לשתות, כפי שמשמע מנוסח שאלתם⁴. [בבחינת "ברית כרותה לשפתים" (מו"ק יח, א)]. במדרגה כזו, שמוכרחים לשתות, צריך באמת לדאוג שיהיו לישראל מים הראויים לשתייה, ולכן ה' אומר למשה מה לעשות: "וַיֹּרְהוּ ה' עֵץ, וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם" (שמות טו, כה). עכשיו יש להם מים לשתות, כפי שבקשו⁵...

"מה נשתה" - פגם במידת הבטחון

עוד יתכן לומר, שהפגם בשאלת "מה נשתה" לא היה ב"ניגון" שבו נאמרה (שבאו בלשון תלונה), או בעצם השאלה עצמה, אלא במה שעמד מאחוריה, שכן שאלה זו הוכיחה על פגם במידת הבטחון של ישראל.

נקדים תחילה לברר: מהו גדר מידת הבטחון? - נחלקו בזה גדולי עולם. יש מחכמי המוסר שאמרו, שבטחון פירושו לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי, ואם אדם אכן יבטח בזה בכל לבו, מובטח לו שהקב"ה אכן ימלא את רצונו. (זו היתה שיטת הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל ותלמידיו, ובעיקר של האסכולה הנובהרדקאית שמבין תלמידיו). היו מבעלי המוסר שאף נהגו כך למעשה, ונתקיימו בהם הדברים. למשל, על אחד מהם מסופר, שהיה צריך להגיע למוסקבה, אבל לא היה בידו כסף לקנות כרטיס נסיעה לשם. בכל זאת בטח בה'

לפעמים יש צרות, ואנו צועקים עליהן לה'. אבל כך עלינו להאמין, שגם אם אין הדבר נראה לעינינו כטובה - "אלקים חִשְׁבָה לְטֹבָה" (בראשית נ, ט), ו"כל דעביד רחמנא - לטב עביד" (ברכות ס, ב; שו"ע או"ח סי' ר"ל ס"ה).⁶

חז"ל מספרים על רבי עקיבא, שהגיע פעם לְמָקוֹם יָשׁוּב אַחַד. ביקש מקום ללון, ולא נתנו לו. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד". יצא מן הישוב ולן בשדה. היו עמו - בין שאר מטלטליו - תרנגול [להקיצו משנתו (רש"י)], חמור [לרכב עליו] ונר [להאיר לו]. באה רוח וכבתה את הנר, בא חתול וטרף את התרנגול, בא אריה וטרף את החמור. אמר רבי עקיבא: "כל דעביד רחמנא לטב עביד". בלילה הגיע גדוד חיילים, וְשָׁבָה אֵת כָּל בְּנֵי אוֹתוֹ יָשׁוּב. אם היה לן שם - היו שובים גם אותו; ואם החמור היה נוער, או התרנגול קורא, או הנר היה דולק - היו מגלים אותו גם בשדה. לכן סיבכה ההשגחה, שלא יתנו לו מקום ללון בכפר, ושיכבה הנר ושיטרפו התרנגול והחמור, כדי להגן עליו.⁷ אמר על כך רבי עקיבא: וכי לא אמרתי לכם, כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה? (ברכות שם) אז להבין כיצד יש כאן טובה - לא תמיד מבינים מיד. לפעמים מבינים רק לאחר זמן (כמו במקרה של רבי עקיבא), ולפעמים לעולם לא. אבל להאמין שזו טובה - צריך להאמין מיד, ש"כל מה שעושה הקב"ה - הכל לטובה".⁸ זהו הבטחון בה'.

נמצא, שלפי השיטה הראשונה, שבטחון פירושו לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי, ואם אדם אכן יבטח בה' בכל לבו מובטח לו שהקב"ה ימלא את רצונו, ודאי לא היה מקום לשאלת "מה נשתה". היו צריכים לבטוח בה' שיסדר להם מים לשתייה, והמים היו מגיעים.

ואולם גם לפי השיטה השנייה, שבטחון בה' פירושו "הָאֱמוּנָה שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאיתו יתברך", ג"כ לא היה מקום לשאלת "מה נשתה". היו צריכים לבטוח בה' שעושה את הדבר הטוב ביותר עבורם, ולא לדאוג. מותר גם להתפלל, ואף מצוה להתפלל לה' בעת צרה, אבל להקשות קושיות על הנהגת ה' - אסור.⁹ כי אדם לא יודע הכל, וגם לא יודע מה טוב ומה רע בשבילו. רק הקב"ה יודע מה טוב ומה רע לאדם, והקב"ה הרי עושה הכל לטובה.

לימוד תורה - תחילתו מר וסופו מתוק

לאחר אותה תלונה של בני ישראל, שהתלוננו למשה ואמר "מה נְשַׁתָּה", נאמר: "וַיִּזְכְּרוּ ה' עַץ, וַיִּשְׁלַח אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם". מה היה טיבו של אותו עץ? מוסרים לנו חז"ל, שאותו עץ מר היה, ונעשה נס והמתיק בו הקב"ה את המים (תנחומא בשלח כ"ד).

מיד אחר כך, באותו פסוק, נאמר: "שָׁם שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט, וְשָׁם נִסְהוּ". אומר רש"י: שָׁם שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט - במרה נתן להם מקצת פרישיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין.

מה הקשר בין הדברים? מדוע תחילת מסירת התורה לישראל צמודה לנס המתקת המים במרה?

נראה לומר, שכוונת הקב"ה היתה לרמז בזה לישראל, שכך הוא דרכו של לימוד תורה. לפעמים התורה מרה לאדם בתחילת דרכו בלימוד התורה. קשה לו ללמוד. פה הוא לא

שיגיע למוסקבה, ואכן באורח פלא זָמְנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם סֶכֶם כֶּסֶף מִמְקוֹר בְּלִתי צְפוּי, וכך הגיע למוסקבה. וכאלו היו מעשים רבים. לפי שיטה זו, במקום להתלונן ולשאול "מה נשתה", היו ישראל צריכים להיות בטוחים שיקבלו מים, ואז באמת היו מקבלים מים.

איזו מדרגה של בטחון נדרשת, כדי לזכות שיתנהגו עם האדם בצורה כזו מן השמים? - זאת יש ללמוד ממעשה שהיה עם הגר"י מסלנט עצמו. הגר"י זצ"ל דרש פעם בבית הכנסת, שאם אדם יבטח בלב שלם שה' ימציא לו עשרת אלפים רובל, בודאי ישיג אותם. היה שם בעל מלאכה אחד ששמע את הדברים, ואמר לעצמו: "למה לי לעבוד? אשב בבית המדרש, אתפלל ואלמד כל היום, ואבטח בה' שיזמין לי עשרת אלפים רובל". אמר ועשה: עזב את עבודתו, התיישב בבית המדרש, ולמד. עברו ימים ושבועות, כלתה פרוטתו האחרונה מן הכיס, ועשרת אלפים הרובל לא הגיעו. בא אל הגר"י ושאל אותו, מדוע לא התגשמה משאלתו. אמר לו הגר"י: אם עדין בוטח אתה בלב שלם בדבר, ודאי עתיד הדבר להתקיים. אלא שאם קצרה סבלנותך, מוכן אני לקנות ממך את עשרת אלפים הרובל המובטחים לך בעתיד, עבור חמשת אלפים רובל שאתן לך כבר עכשיו. שמח בעל המלאכה על העסקה, ונתן לה מיד את הסכמתו. אמר לו הגר"י: כלך לך למלאכתך! אם מוכן אתה להחליף עשרת אלפים רובל בחמשת אלפים רובל, סימן שבטחונך איננו מלא, וא"כ אין לך מה לצפות להתגשמות משאלתך (תנועת המוסר ח"א סוף פכ"ז). הבטחון חייב אפוא להיות מלא ומוחלט. רק אז הוא "בטחון" שאפשר לסמוך עליו.

שיטת החזון אי"ש בגדר מידת הבטחון

ובכל זאת, שאלה גדולה היא, האם באמת נכונה ההנחה הבסיסית של השיטה הזו, שה' ימלא כל משאלה שעולה על לבי, אם אבטח בו בכל לבי שכך יעשה. שכן, מי אמר שמה שאני רוצה אכן טוב עבורי? אולי מה שלדעתי טוב עבורי, כלל אינו טוב עבורי באמת? ובכלל, וכי יכול אני להכתיב לקב"ה מה לעשות בעולמו?! הרי לא שייך שהעולם יתנהל בצורה כזו, שאדם "יכתיב" לקב"ה מה לעשות איתו, ע"י שיבטח בו שיעשה עמו כך וכך.

ואכן, ה"חזון אי"ש" זצ"ל חלק על הגדרה זו, שבטחון פירושו לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי. לדעתו, הנהגה כזו מתאימה אולי לגדולי ישראל, כהג"ר ישראל מסלנט זצ"ל ואחרים, אבל לא זו המשמעות הרגילה של בטחון עבור רוב העולם, שכן מי אמר שמה שאני רוצה אכן טוב עבורי? אולי מה שלדעתי טוב עבורי, כלל אינו טוב עבורי באמת? ממילא לא שייך שהעולם יתנהל בצורה כזו, שאדם "יכתיב" לקב"ה מה לעשות איתו, ע"י שיבטח בו שיעשה עמו כך וכך.

מהי אפוא הגדרת מידת הבטחון לדעת ה"חזון אי"ש"? הבטחון בה' לדעת ה"חזון אי"ש" הוא, "הָאֱמוּנָה שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש - הכל בהכרזה מאיתו יתברך" (אמונה ובטחון פ"ב אות א'). כלומר, לא אני קובע לה' מה יקרה, אלא מה שקורה - אני מאמין שקורה בהשגחתו, כי הוא עושה עושה ויעשה לכל המעשים. "מה מְצַעְדֵי גִבֹר פּוֹנְנוּ" (תהלים לו, כג), והקב"ה יודע לאן להדריך אותי, ומה טוב בשבילי באמת. לא תמיד הטובה בהנהגת ה' ניכרת לעינינו ומובנת לנו.

צמודה לנס המתקת המים במרה, מפני שהרגישו כאן ישועה גדולה. אחרי שלשה ימים של צמא קשה, פתאום ברגע אחד המים הופכים ממרים למתוקים וכולם מרוים את צמאונם, מרגישים את תשועת ה' שבדבר, ומוכנים יותר להיות עבדי ה'. לכן כאן במקום הזה, יותר ממקומות אחרים, מתחילים לקבל מצוות. כי בדבר ה' הכל נהפך ברגע אחד ממיתה לחיים.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

מבין, ופה אין לו חשק ללמוד - קשיים מקשיים שונים, מבחון ומבפנים. "כל ההתחלות קשות", כפי שאומר אחר כך הקב"ה לישראל בסיני (עי' רש"י שמות יט, ה). אבל כל זה הוא רק בהתחלה. בשלב מאוחר יותר - המים המרים הופכים למתוקים. ועל ידי מה? - על ידי עץ מר! לא על ידי סוכר או דבש. ללמדנו, שהמרירות עצמה ממתיקה את המרירות! ככל שילמד מתוך יסורים ומתוך מאמצים - כך תגבר יותר אחר כך תחושת המתקות. גם אם בהתחלה ישנם קשיים, הסוף יהיה ש"ימתקו המים". לכן "שם שם לו חק ומשפט", לרמז להם שזוהי הדרך להבין את התורה. להתיגע עליה במרירות - וסוף המתקות לבוא.

עוד טעם אפשר לומר, למה תחילת מסירת התורה לישראל

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת בשלח: "בְּרֵאשִׁית מִלְחָמָה" (שמות יג, יז) ⇔ "צֵא הֲלָחֵם בְּעַמְלֶק" (שם יז, ט). קשר נוסף: "בְּרֵאשִׁית מִלְחָמָה" (שם יג, יז) ⇔ "מִלְחָמָה לְה' בְּעַמְלֶק" (שם יז, טז). קשר נוסף: "וַיִּחַמְּשִׁים עָלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֶאָרֶץ מִצְרָיִם" (שם יג, יח) "מקרא זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן, שלא תתמה במלחמת עמלק... מהיכן היו להם כלי זין שהכוחם ישראל בחורב" (רש"י) ⇔ "וַיִּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֶק וְאֶת עֲמוֹ לְפִי תָרֵב" (שם יז, יג). קשר נוסף: "כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ" (שם יג, יט) ⇔ "כִּי יָד עַל כֶּסֶף יְהִי" (שם יז, טז), "ידו של הקב"ה הורמה לישיבע" (רש"י). קשר נוסף: "כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ... פֶּקֶד פֶּקֶד וְכוּ" (שם יג, יט) ⇔ "כִּי מַחָה אֶמְחָה... מִדָּר דָּר" (שם יז, טז). הקשר: לשונות כפולים. קשר נוסף: "וַיִּסְעוּ מִסֶּפֶת וַיִּחַנּוּ בְּאֶתֶם" (שם יג, כ) ⇔ "וַיִּסְעוּ... מִמִּדְבַּר סִין... וַיִּחַנּוּ בְּרִפְדִים" (שם יז, א). קשר נוסף: "וַה' הִלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ, וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם" (שם יג, כא) ⇔ "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין" (שם יז, ז) "תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין?! (רש"י שם פסוק ח'). קשר נוסף: "לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הָעָנָן" (שם יג, כב) ⇔ "צֵא הֲלָחֵם בְּעַמְלֶק" (שם יז, ט) "צא מן הענן והלחם בו" (רש"י). קשר נוסף: "וַאֲפַכְדָּה בְּפִרְעָה" (שם יד, ד) "כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד" (רש"י) ⇔ "כִּי יָד עַל כֶּסֶף יְהִי" (שם יז, טז) "אין שמו שלם... עד שימחה שמו של עמלק, וכשימחה שמו יהיה השם שלם..." (רש"י). קשר נוסף: "וַיַּעֲשֵׂוּ כֵן" (שם יד, ד) "להגיד שבחן ששמעו לקול משה" (רש"י) ⇔ "וַיַּעֲשֵׂוּ יְהוֹשֻׁעַ פְּאֶשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה" (שם יז, י). קשר נוסף: "וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בְּחֹר" (שם יד, ז) [בחור - נבחרים] (רש"י) ⇔ "בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים" (שם יז, ט). קשר נוסף: "צִיָּאִים בְּיַד רָמָה" (שם יד, ח) ⇔ "פְּאֶשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ" (שם יז, יא). קשר נוסף: "הַמִּבְלִי אֵין קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר, מֵה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם" (שם יד, יא) ⇔ "לְמָה זֶה הֵעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם, לְהַמִּית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְּצִמָּה" (שם יז, ג). קשר נוסף: "מֵה תִצְעַק אֲלֵי" (שם יד, טו) ⇔ "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה'" (שם יז, ד). קשר נוסף: "מֵה תִצְעַק אֲלֵי" (שם יד, טו) "שהיה משה עומד ומתפלל" (רש"י) ⇔ "וַיְהִי יָדָיו אֶמּוֹנָה" (שם יז, יב) שהיו ידיו של משה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה (רש"י). קשר נוסף: "וְאֶתֶּה הָרַם אֶת מִטְשָׁךְ, וְנִטְּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ" (שם יד, טז) ⇔ "וּמִטְשָׁךְ אֲשֶׁר הִפִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ... וְהִפִּיתָ בְּצוּר יִצְחָר מִמֶּנּוּ מַיִם" (שם יז, ה-ו) "שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפרוענות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים... יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן" (רש"י).
2. וזה היה בדרך נס, שנמצאה להם כמות כזו של חמורים במצרים לשאת את כספם וזהבם של המצרים, ולזכר ענין זה ציורת התורה על פדיון פטר חמור (עי' ספורנו שמות יג, יד).
3. וכן אדם הראשון בגן עדן לא היה מוכרח לאכול ולשתות, "והאכילה היתה לו מתחילה לעונג" בלבד (רמב"ן בראשית ב, יז), ולא כהכרח קיומי.
4. וכן מצינו במן, שהיה "לֶחֶם אֲבִירִים" (תהלים עח, כה) - לחם שנבלע באברים (יומא עה, ב), ואינו יוצא מן המעים (רש"י שם) - והגמרא שואלת על כך: אלא מה אני מקיים "וַיִּתֵּד תְּהִיֶּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲתֶיךָ" (דברים כג, יד) ומתרת: לאחר שסרחו. היינו, שנתלוננו ואמרנו: עתיד מן זה שיתפח במעינו! כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא? אמר הקב"ה: אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת, עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות (יומא שם), לצאת אל מחוץ למחנה לעשות את צרכיהם. הרי שתלונתם על המן גרמה להם לירד ממדרגתם, והקב"ה עבר להנהיגם במדרגה נמוכה יותר, כפי שבקשו, שיצטרכו לנקביהם. ומובא בשם החזו"א זצ"ל שאמר: גנב לא מתפרנס בלי גניבות, ומחלל שבת לא מתפרנס בלי חילולי שבת רח"ל. (וכך אומרים הרבה מחללי שבת, שעיקר פרנסתו היא בשבת). וביאר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, שמציאות זאת נגרמת מחמת שהם מציבים עצמם במצב כזה, ולכן כך נוהגים אתם משמים. אם אתה גנב או מחלל שבת, פרנסתך תהיה מזה, כי בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, והבא ליטמא פותחין לו. ומ"מ הדבר בידם, שכשיפסיקו לגנוב או לחלל שבת יתפרנסו בלי זה, כמו כל שומרי תורה ומצוות.
5. יש להוכיח כפירוש זה מן הכתוב. שכן פעמיים בפרשתנו נתלוננו ישראל על המים: פעם אחת במרה, ופעם שניה ברפידים. והנה, בשני המקומות נאמר שלא היו להם מים לשתות. במרה - "וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם" (טו, כב), וברפידים - "וַיִּחַנּוּ בְּרִפְדִים וְאֵין מַיִם"

לְשֵׁאת הָעַם (יז, א). ובכל זאת, רק ברפידים נאמר **שצמאו** למים. **וַיִּצְמָא** שֶׁם הָעַם לְמִים (שם, ג). משא"כ במרה, לא נאמר **שצמאו** למים. ומשמע שאכן לא צמאו! וכן כתב הנצי"ב בהעמק דבר, שלא צמאו שם למים. אם כן, למה התלוננו ואמרנו "מה נשתה"? מסביר הנצי"ב: וילוננו העם וגו' מה נשתה - כאשר נצמא. כלומר, בשעת התלונה, אחרי שלשה ימים שהלכו במדבר ולא מצאו מים, עדין לא היו ישראל צמאים למים, וכל מה שהטריד אותם בענין זה הוא - מה יהיה "כאשר" נמצא.

6. ומ"מ, יש ראיות רבות גם לשיטה הראשונה. ונביא כמה מהן:

א) "זָבְחוּ זֶבֶחַ צֶדֶק וּבִטְחוּ אֶל ה'" (תהלים ד, ו) - פירש הספורנו: "בטחו אל ה' שיתן משאלותיכם";
 ב) כתב המהר"ל: "בשעת מעשה ישים בטחונו ומחשבתו אל ה' יתברך, שיעזור לו בכל אשר צריך להשתדל... אז יעשה הקב"ה בקשתו... ולכן יש לבטוח בו יתברך עדי עד שיכול להשפיע עליו מעולם העליון שהוא כולו טוב... וזה נרמז במה שאמר (תהלים לב, י): **וְהַבֹּטֵחַ בַּה' - תִּסְדָּד** וְסֻבְּבוּ" (נתיבות עולם, נתיב הבטחון). [הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו, חלק ה', עמ' 75-74) הביא את שיטת החזו"א (מבלי להזכיר את שמו) והסתייג ממנה, והזכיר את דברי המהר"ל הללו, ועוד ראיות נוספות (ע"ש עמ' 77-75);

ג) "וְהַתְּעַנֵּג עַל ה'", וַיִּתֵּן לָךְ מִשְׁאֵלֹת לְבָבְךָ (תהלים לז, ג) - פי' מרן הגרי"ז: "יש לבאר בזה, דהנה האדם אשר יודע בממון שהוא כבר הרויח בעסק ובודאי יקבלנו, אף שהוא שמח על זה, מ"מ אין שמחתו שלימה וגדולה עד אשר יהיה הכסף אצלו ממש בידו, ורק אז גדול אצלו העונג ממש... אמנם הדרגה הגדולה הנדרשת מן האיש היא, כאשר בטחונו כה גדול עד אשר ששמחתו כה גדולה כאילו כבר נמצא כספו בכיסו, וז"ש התענג על ה', שהבטחון יתן לו תענוג כאילו כבר כספו בכיסו, ואז ויתן לך משאלות לבך" (חידושי מרן הגרי"ז החדשים סי' ל"ז).

יש שיישבו את שיטת החזו"א מן הראיות הללו ואמרו, שהחזו"א דיבר על השיעור המינימלי המתבקש למצות הבטחון, וההגדרה שכתב היא המינימום הנדרש מכל יהודי, ובפחות מזה אין כאן בטחון כלל. ועכ"פ שיעור בטחון כזה, ודאי אינו מספיק למלא את משאלות האדם, ואינו פוטר אותו מלחשוש על גורל העתיד, שהוא שקול - או שהקב"ה יתן לו את מבוקשו, או שלא. אבל הראשונים עסקו במדרגות גבוהות יותר - במי שעובר על עצמו לבטוח בה' ולהשען בו בכל כחו ולסמוך על רחמי ה'. אופן כזה של בטחון עשוי לגרום לכך, שכל המשאלות תתגשמה כמעט בודאות (אלא אם כן הן סותרות לתפקידו של האדם בעולמו). וכנראה גם החזו"א עצמו רמז למדרגה זו, בכתבו: "יש עוד ממידת הבטחון, כי על הבוטח שורה רוח קודש, ומתלווה עמו רוח עזו המבשרו כי אמנם יעזרהו ה'". [וחשוב לציין, שבטחון במדרגה זו, אין הכוונה שיבטח סתם בבטחון חזק בה', שודאי תתגשמה משאלותיו. כי בטחון איננו סתם ציפיה חזקה או משאלת לב עמוקה, אלא הכוונה היא לתחושת תלות מוחלטת ברחמי ה', שודאי ירחם עליו ויתן לו משאלות לבו].

7. לכאורה קשה, למה היה צריך הקב"ה להמית את התרנגול והחמור? היה יכול לעשות שהתרנגול לא יקרא והחמור לא ינער, וכך לא ינוק ר"ע בהפסדו.

וביאר המהר"ל, דחמור תרנגול ונר הם נגד ג' חלקי האדם - גוף נפש ושכל. כי החמור הוא דומה לגוף, שהוא כולו חומר, ועליו רוכבת הנפש. והתרנגול הוא דומה אל הנפש, שהרי התרנגול יש לו יותר נפש משאר בעלי חיים, שיש לו הבחנה להבחין בין יום ובין לילה, אף כי אין דעת אלא לאדם בלבד, מ"מ התרנגול קרוב לנפש השכלית מצד הבחינה שיש לו, [ולכן הוא נקרא "גבר", כי יש לו בחינה הדומה אל נפש האדם, ולכן תקנו לשחוט דוקא תרנגול לכפרות בעוה"כ], והנר הוא נגד השכל, שהוא מאיר לאדם. ומפני שכאשר בא רבי עקיבא לאותה העיר, היה ראוי לבא עליו ג"כ מה שבא עליהם, שיהיה נשבה כמותם, והנשבה משעבדים אותו בגופו, ופעמים אף נוטלים את נפשו, שזה ביטול לגופו נפשו ושכלו. והקב"ה רצה להציל את ר"ע, אך כיון שבא לאותה עיר ונכלל באותה גזירה, א"א שלא יהיה נעשה בו איזה רושם מהגזירה, ולכן בא ארי ואכל את החמור, שזה כפרה על מה שהיה ראוי לבא על גופו, ובא חתול ואכל את התרנגול, וזה תמורת נפשו, והנר שכבה הוא תמורת השכל ("נתיבות עולם" למהר"ל, נתיב אהבת ה' ונתיב הבטחון).

ועוד י"ל בדרך פשוט, שלעשות שהתרנגול לא יקרא והחמור לא ינער הוא נגד הרגילות הטבעית שלהם, וזהו קצת נגד הטבע, ואין דרכו של הקב"ה לעשות נסים שלא כדרך הטבע כ"כ במהרה.

8. ובאמת שתי מדרגות יש בזה, וכפי שמבאר ה"מסילת ישרים" (פי"ט) וז"ל: "כדי שלא תהיינה הצרות והדוחקים קושי ומניעה אל האהבה (את ה')", יש לאדם להשיב אל עצמו ב' תשובות: **האחת מהן - שוה לכל נפש, והשניה - לחכמים בעלי הדעה העמוקה**". ומבאר שם, שהמדרגה הראשונה היא, שהאדם מכיר בכך "שאפילו הצער והדוחק הנראה בעיניו רעה - אינו באמת אלא טובה אמיתית... ואינו אלא רחמנות באמת, להיטיבו באחריתו. אך בעלי הדעה האמיתית - אינם צריכים אפילו לטעם הזה, כי הרי אין להם כוונת עצמם כלל". כלל לא מעניינת אותם טובתם האישית, וכל עניינים וחפצים הוא "להגדיל כבוד שמו יתברך, ולעשות נחת רוח לפניו". ולכן, ככל שיתגברו העיכובים נגדם, "הנה יאמץ לבם, וישמחו להראות תוקף אמונתם", שאפילו במצב כזה הם עובדים את ה'. ונמצא, שבמדרגה זו, האדם לא רק מאמין שהרעה באה עליו כדי "להיטיבו באחריתו" (כפי שהוא במדרגה הראשונה), אלא **כבר עכשיו הרעה היא טובה אצלו, והוא שמח "להראות תוקף אמונתו"**, שאפילו במצב כזה - הוא אוהב את ה' ועובדו.

ויש שביארו עפ"ז את הבדלי הלשון בין נחום איש גשם, שהיה אומר "גם זו לטובה", לבין ר"ע, שהיה אומר "כל מאי דעביד רחמנא - לטב עביד". דלשון "גם זו לטובה" משמעה, שהראה באצבע על הרעה **עצמה** כפי שהיא עכשיו לפנינו, ואמר עליה שאינה רעה אלא טובה (וזה כהמדרגה השניה). ואילו "כל מאי דעביד רחמנא - לטב עביד" משמעו שרק **בכללות** יש כאן טובה. דהיינו, שרק אם נצרף אל הרעה את ה"אחרית דבר" שיצא ממנה - אזי בהתחשב בכל המכלול, יהיה אפשר לומר שבס"ה היתה כאן טובה. אבל כרגע - אין כאן טובה, אלא רעה. גם יבואר לפי זה, למה ר"ע אמר "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס, ב). ואילו נחום איש גשם, "כל מילתא דהוה סלקא ליה, אמר גם זו לטובה" (תענית כא, א). משמע שהוא היה נוהג לומר כן, אך לא אמר שכל אדם צריך לומר כן. כי נחום איש גשם זה היה במדרגת "החכמים בעלי המדרגה העמוקה", וזה לא נדרש מכל אדם. משא"כ ר"ע דיבר על המדרגה "השוה לכל נפש", לכן אמר - "לעולם יהא אדם רגיל לומר" וכו'. כי מדרגה זו נדרשת מכל אדם.

9. הגמרא מביאה מעשה בהלל הזקן, שהיה מהלך בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטחני שאין זה בבית... (ברכות ס, א). והקשה השל"ה הק', מנין היה להלל הבטחון שאין הצוחה מביתו? וכי לא יתכן שתבוא ח"ו צרה לצדיק, או לאחד מבני ביתו? ותירץ השל"ה, שאין הכוונה שהלל אמר מובטחני שאין הצרה מביתי, אלא כוונתו היתה לומר מובטחני שאין הצוחה מביתי. כי הצרה - אפשר שתהיה בביתו; אבל הצוחה והצעקה - עליה היה מובטח שלא היתה בביתו, כי הורגלו לקבל הצרות בטוב לבב (של"ה, עשרה מאמרות, מאמר חמישי, אות קע"ד).